

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
НАРОДНА СКУПШТИНА
Одбор за заштиту животне средине
19 Број: 06-2/368-12
6. фебруар 2013. године
Београд

ИНФОРМАЦИЈА
О ДРУГОМ ЈАВНОМ СЛУШАЊУ
ОДБОРА ЗА ЗАШТИТУ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ
НА ТЕМУ: “УТИЦАЈ ГЕНЕТИЧКИ МОДИФИКОВАНИХ ОРГАНИЗАМА
(ТРАНСГЕНА) НА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ И ЗДРАВЉЕ“,
ОДРЖАНОМ 6. ФЕБРУАРА 2013. ГОДИНЕ

Одбор за заштиту животне средине је, на основу одлуке донете 27. децембра 2012. године на 13. седници, одржао Друго јавно слушање на тему: “Утицај генетички модификованих организама (трансгена) на животну средину и здравље“.

Јавном слушању су присуствовали: Милица Војић Марковић, председник, и чланови Одбора за заштиту животне средине: Иван Карић, Константин Арсеновић, Живојин Станковић, Јелена Травар Миљевић, и земеници члана Одбора Невена Стојановић и Миле Спиоровски. Јавном слушању су присуствовали и народни посланици: Ружица Игић, Саша Максимовић, Душан Милисављевић, Љубица Милошевић, Љубица Мрдаковић Тодоровић, Милета Поскурица, Снежана С. Плавшић, Нинослав Гирић, Александар Радојевић, Емир Елфић и Милица Дроњак.

Учесници јавног слушања били су: Горан Стојковић, Министарство здравља; Милица Гајић, Управа царина; др Ирена Берет, Стоп ГМО Србија; проф. др Марина Стаменковић Радак, шеф Катедре за генетику и еволуцију Биолошког факултета у Београду; др Алексеј Тарасјев, Институт за биолошка истраживања „Синиша Станковић“, проф. др Лариса Јовановић Коломечејева, Научно-стручно друштво за заштиту животне средине Србије-Екологица; проф. др Миладин Шеварлић, Пољопривредни факултет у Београду; др мед. Родољуб Живадиновић, председник Савеза пчеларских организација Србије; мр Даринка Стокић, Лидија Михајлов и Александра Стокић, Центар за унапређење животних активности – Доматра – органска производња здраве хране; др Светлана Пауновић, Институт за воћарство, Чачак; Виолета Анђелковић, Институт за кукуруз; проф. др Лидија Амићић, Универзитет Сингидунум Футура; Владан Ђукановић, Зелена омладина Србије; проф. др Будимка Новковић, Асоцијација потрошача Србије; Ненад Стаменковић, Јелена Крајачић, Жаклина Живковић, Милан Вукосављевић и Александар Поповић, Зелени Србије; проф. др Јован Панајотовић, ВТС Пожаревац; Александар Живковић, Еколошки покрет Ниша; Маринко Велемир, „Зелени скок“, Нови Сад; Жељко Стојковић, „Кућа правде Стразбур“; Александар Вељић, Еколошко друштво Вреоци; Ђорђе Ђукнић, Еколошко друштво Лазаревац у зеленом; Бранко Чичић и Бранко Радујковић, Фонд органска Србија; Александар Николић, Еколошко друштво Турија; Зоран Петров, Удружење за биодинамичку пољопривреду Србије; Милош Ђајић, Зелена иницијатива; Јелена Вуковић, Унија за органску пољопривреду Србије Екоплус; Игор

Пантелић, адвокат; Тамара Веселиновић, Викторија груп, Соја протеин; Јован Пурар, директор Компаније МК Груп и Драгана Обрадовић, директор Компаније МК Seeds; Данило Тврдишић и Мирослав Живковић, Покрет Двери; Александра Кнез Милојковић, Bells Movement; Игор Шипка, UNDP; Денис Морина, Еко центар Нутрика; др Злата Јовановић Игњатић и др Славица Аранђеловић, Лекарско друштво Србије; Милена Савић Иванов, шеф Банке биљних гена; др Берислава Илић, Центар за одрживи развој Суботица; академик Марко Анђелковић, САНУ; Драгослав Ђорђевић, Задружни савез Србије; Оливера Зуровац-Кузман и Татјана Ђурковић, Мисија ОЕБС; Вера Вида, ЦЕПС; Биљана Леденичан, УНДП; Турунташ Владимир, Медицински факултет у Источном Сарајеву; Александар Пејчић, СО Бела Паланка; Илија Травар, Милош Јеремић, Катарина Кети Захаријев, Милица Јеремић, Милица Тојага, Срђан Аврамовић, Милица Маздаревић, Никола Тривуновић.

Председник Одбора за заштиту животне средине Милица Војић Марковић, поздрављајући учеснике Јавног слушања, обавестила је да РТС врши директан пренос Јавног слушања, као и да су грађани Србије врло узнемирени могућношћу увођења ГМО у Србију, посебно након информације да Србија, уколико жели да приступи Светској трговинској организацији, мора да промени свој закон о ГМО, донет у јуну 2009. године. Међутим, правила Светске трговинске организације ипак дозвољавају својим чланицама да доносе сопствену стратегију ради своје безбедности, укључујући и забрану и привремени мораторијум на специфичне производе на основу процене ризика. Милица Војић Марковић се осврнула на догађаје између два Јавна слушања овог одбора, истакавши да је стопиран пројекат Европске банке за обнову и развој, након што је 150 еколошких организација широм света упутило захтев Европској банци за обнову и развој, а ради се о кредиту од 40 милиона долара који је требало дати "Монсанту". Осим тога, Европска унија је за април 2013. године заказала референдум на коме ће се 500 милиона грађана изјаснити да ли су за, или против ГМО. Србија је у Берлину потписала Декларацију земаља дунавске регије којом се обавезује да на својој територији неће гајити ГМО соју за људску исхрану и исхрану животиња и да ће се ослањати само на домаће ресурсе. Први град у Србији који је усвојио Декларацију против употребе и промета ГМО на својој територији је Чачак, а потписник ове декларације је Удружење пчелара и Удружење српских домаћина, уз очекивање да ће то учинити други градови и локалне самоуправе. Као "лошу вест" Милица Војић Марковић је издвојила да су медији објавили да је готов Предлог о изменама о допунама Закона о ГМО и да је достављен Европској комисији на усаглашавање, као и да је тај предлог потпуно у складу са захтевима Светске трговинске организације.

Председник Одбора је пренела учесницима извињење председника Народне скупштине Небојше Стефановића, који је желео да се обрати скупу, али то није могао због изненадних обавеза.

Јавно слушање је било подељено на три дела.

Уводничари у првом делу били су: проф. др Љубиша Тописировић, директор Института за молекуларну генетику и генетичко инжењерство, др Невена Нагл, Институт за ратарство и повртарство из Новог Сада и доц. др Александар Трбовић, Српско лекарско друштво.

Проф. др Љубиша Тописировић, директор Института за молекуларну генетику и генетичко инжењерство, објашњавајући шта све значи генетски модификовани организам, поставио је питање како и на који начин може да преживи савремена цивилизација, и истакао да је због тога развијена молекуларна биотехнологија базирана на генетичком инжењерству, које је алатка у манипулацији генетичким материјалом различитих организама. Истакао је да је основа генетички модификованих организама комбиновање гена различитих врста како би се добило нешто што може побољшати неки сервис, услугу, или неки производ који је апсолутно немогуће добити на други начин. Проф. Тописировић је нагласио да је јако значајно прављење вакцина у биљкама које су много сигурније од вакцина које се праве у анималним ткивима, као и прављење антитела. Осим тога, проф. Тописировић се изјаснио да генетички модификоване производе треба користити, али је питање да ли сада, и на који начин, и какве су последице по људско здравље, животиње и по животну средину. Генетски модификоване производе је направила молекуларна биологија, али ту је и економија, политика, религија и етика. Добро треба проценити шта је ризик, а шта корист од ГМО и то се не може генерално посматрати, него се сваки поједини случај мора анализирати и решити.

Др Невена Нагл из Института за ратарство и повртарство из Новог Сада истакла је утицај генетски модификованих усева на семенску производњу ратарских биљака, посебно што су семенски усеви специфична врста усева, веома значајна за економију једне земље. Гајење семенских усева, осим високог степена материјалних улагања, подразумева и висок степен ангажовања радне снаге, како стручног, тако и техничког кадра. Напоменула је да ни у једном од закона који се дотичу како семенске производње, тако и прометом и производњом генетски модификованих биљака, не постоји никаква клаузула која штити семенске усеве од генетски модификованих, било меркантилних, било семенских усева. Такође, не постоји никаква законска регулатива која омогућава одштету произвођачу, у случају да је његов комерцијални семенски усев, генетски загађен опрашивањем од стране генетски модификованог усева. Оплемењивачки семенски биљни материјал, који се налази у институцијама које се баве овом делатношћу, представља економски важан део биодиверзитета једне земље јер су оне направљене са циљем да се користе у биљној производњи, закључила је др Невена Нагл.

Доц. др Александар Трбовић, из Српског лекарског друштва обратио се учесницима и у име "Биоетичког друштва Србије" и говорио је о генетски измењеним организмима и њиховом утицају на здравље. Истакао је да генетским инжењерингом настају трансгени организми и да је то премошћавање међуврсне баријере. Генетски измењени вируси се у медицини користе у генској терапији, генетски измењене бактерије се користе у медицини за производњу инсулина, а у привреди се користе као биогориво. Трансгене биљке се користе у медицини и у привреди. Генетски измењене биљке и животиње се зову "трансфармери", а користе се за производњу протеинских лекова. Што се тиче штетности по људско здравље генетски измењених организама, истакао је да то није једноставно питање и да није лако на њега одговорити.

У дискусији која је уследила, учествовали су: Иван Карић, Зоран Петров, Александра Кнез Милојковић, Злата Јовановић Игњатић, Жељко Стојковић, Љубиша Тописировић, Игор Пантелић, Лариса Јовановић, Родољуб Живадиновић, Миладин Шеварлић, Ђорђе Ђукнић и Ненад Стаменковић.

У дискусији је изражено задовољство што је на крају уводних излагања ипак одговорено да постоје основане сумње да су ГМО штетни по људско здравље као и да су за "Зелене Србије" биодиверзитет, здравље људи, пољопривреда, економија и животна средина од кључног значаја. Речено је и да је у Србији неопходна декларација коју ће донети сви градови и општине где ће забранити производњу ГМО. Изражено је мишљење да су последњих месеци једино државни службеници заговорници ГМО и указано на комерцијални аспект ове приче. Постављено је питање шта о ГМО мисле посланичке групе у Народној скупштини, односно да ли ће посланици гласати за либерализацију, или ћемо остати зелена оаза којом ћемо сачувати нашу земљу и наше семе и тако развијати у правом смеру будућност грађана Србије. Учесници су информисани о томе да се у Српском лекарском друштву апсолутно противе коришћењу ГМО у исхрани, све док се непобитним научним студијама, са дугогодишњим праћењем, не буде доказала нешкодљивост ГМО исхране, као и да се СЛД још пре три године укључило у расправу на тему "Употреба ГМО у исхрани" и да је донет генерални закључак у виду апела за критичко-научно разматрање потенцијалних опасности од ГМО у исхрани. У дискусији је речено да је кроз уводно излагање проф. Тописировића стечен утисак да ГМО и трансгени нису штетни, него корисни и постављено питање да ли је то његов лични став, или став Института, на шта је одговорено да је изнето лично мишљење, а не став Института. Истакнуто је да је Институт апсолутно за разговоре у интересу Србије, поготово што има стручни кадар који може да врши контролу присуства ГМО. Сугерисано је да је, поводом евентуалног изјашњавања да Србија буде земља без ГМО путем референдума, потребно извршити измене Закона о референдуму како би се ускладио са законима демократских и европских земаља. Истакнуто је мишљење да би примена ГМО у пољопривреди и примена ГМО као компоненте људске исхране, прехранбених производа у Србији, требали бити забрањени за добробит српских грађана и Србије у целини. Учесници су у дискусији обавештени да је Савез пчеларских организација Србије донео прву декларацију против ГМО на националном нивоу и апеловано је да се што пре донесе Одлука о расписивању референдума. У дискусији је изражена захвалност Чачанима, који су први донели Декларацију о забрани присуства ГМО на њиховој територији, Савезу пчеларских организација Србије која је то прихватила, као и Друштво српских домаћина. Против ГМО у Србији изјаснио се и Савез произвођача агропривреде Србије. Такође је подржан и предлог да се распише референдум у Србији – за или против ГМО. Осим тога, изражено је незадовољство што Јавном слушању не присуствују представници Министарства пољопривреде. Истакнуто је мишљење да пре референдума, свака локална самоуправа треба забранити гајење генетски модификоване хране. С обзиром да су сва досадашња истраживања која су вршена на животињама доказала да су ГМО производи екоцидни и геноцидни, предложен је мораторијум, с тим да се наставе лабораторијска испитивања и да се употреба ГМО стави под контролу.

Уводничари у другом делу били су: Др Алексеј Тарасјев, Институт за биолошка истраживања "Синиша Станковић", Жељко Поповић, асистент на катедри за екологију и заштиту животне средине Природно –математичког факултета у Новом Саду и проф. др Маријана Вучинић са Ветеринарског факултета.

Др Алексеј Тарасјев је у уводном излагању указао да не можемо давати уопштени одговор о целој савременој биотехнологији јер то није у складу са Конвенцијом о биолошкој разноврсности која говори о балансираном приступу и користима, и могућим

ризицима од ГМО. Нагласио је и да што се тиче струке и ризика по животну средину и здравље људи, одговор се, према Картагенском протоколу, према свим међународним стандардима, мора давати за сваки модификациони догађај, за сваку потенцијалну употребу и за сваку животну средину посебно. Др Тарасјев је објаснио да у овом тренутку у ЕУ није планиран референдум него је у току интернет анкета и то о органској производњи која садржи неколико питања која су везана за ГМО. Скренуо је пажњу да морамо разликовати различите типове употребе ГМО, а посебно да се морамо одредити да ли причамо о култивацији, храни, употреби у затвореним системима или пољским огледима. Уводничар се у свом излагању осврнуо и на рестриктивност закона и његову небезбедност, и нагласио да то треба разликовати. Осим тога, да бисмо имали стручњаке, потребно је очувати нашу науку, наше институте и факултете, за шта је потребно национално финансирање, јер без тога нема биолошке сигурности у Србији, закључио је Тарасјев.

Жељко Поповић је истакао да је највећи проблем разматрања у нашем друштву тренутно то што се проблематика о ГМО не разуме у довољној мери чак и у стручним круговима, а посебно у широј јавности. С тим у вези је неопходно да се јавности приближи на научно популаран начин шта су то ГМО, какве су потенцијалне последице њихове употребе, али и користи. Указао је да важећи Закон о ГМО из 2009. године дефинише ГМО као организам чији је генетички материјал промењен методама савремене биотехнологије, као и да већина људи мисли да је процес ГМ изумео човек, а и људи су заправо тзв. природно настали генетички модификовани организми. Проблематика о употреби ГМО мора се сагледати из више углова- етичког, биолошког, здравственог, правног, економског и политичког. Поповић је истакао да опрез од употребе ГМО не треба да израсте у гемофобију, која тренутно влада. Лично је противник употребе генетички модификованих организама у пољопривреди, али сматра да у науци треба да се користе. С тим у вези је рекао да сматра да треба да заштитимо наше генетичке ресурсе који произлазе из великог биодиверзитетског индекса, и да треба да се окренемо унапређењу конвенционалних пољопривредних производњи и органској производњи, у чему можемо имати велики успех у свету, као и корист у економији.

Маријана Вучинић је у свом излагању истакла да треба да нас брине генетски модификована храна, али да на степену научног развоја у којем се сада налазимо не представљају опасност ГМ домаће животиње које се користе за биофарминг, односно ксенотрансплантацију. Уводничар је упознала учеснике са идејом научника који се баве генетским инжењерством, да направе пољопривредно корисне домаће животиње које се гаје на фармама, да их генетско модификују тако да могу да добију органе који служе за трансплантацију код људи. Утешно је што ми можемо да бирамо да ли хоћемо да једемо ГМО, али на вишим организмима какве су животиње, постоје здравствене последице генетске модификације, закључила је др Вучинић.

У дискусији која је уследила, учествовали су: Јован Панајотовић, Драгомир Ђорђевић, Јелена Вуковић, Александар Живковић, Лидија Михајлов, Мирослав Живковић, Данило Тврдишић, Марина Стаменковић Радак, Бранко Радујковић, Алексеј Тарасјев.

Наглашено је да Србија садашњу конвенционалну производњу треба да поправи преко интегралних мера у пољопривреди, биотехнологији и у заштити биља како бисмо је усагласили са стандардима НСР ISO система. Истакнуто је да не треба да улазимо у

производњу ГМО него да сачувамо своју земљу и свој биодиверзитет и здравље људи за будуће генерације. Упућен је апел представницима власти да не продају наше орнице јер узгајањем ГМО се трајно контаминира земљиште. Предложено је да се уведе мониторинг који би трајао десет година, а да се за то време врше експерименти у лабораторијама, јер је производња ГМ хране код нас недовољно испитана. Наглашено је да се треба залагати за производњу безбедне органске хране са максималним пољским приносом. У дискусији је скренута пажња на податке о илегалним засадима ГМ соје и кукуруза, што је много више од површине коју наводи Министарство пољопривреде. Истакнуто је и да експеримент са генетски модификованом храном може довести до погубних последица по прехранбену и здравствену безбедност грађана и предложено да Народна скупштина донесе Декларацију да Србија буде држава која је нетолерантна према генетски модификованој храни.

Уводничари у трећем делу су били: др Ирена Берет, председник Удружења грађана "Здрава земља", проф. др Владан Јолцић и доц. др Драго Ђорђевић из Српског лекарског друштва.

У свом уводном излагању др Ирена Берет је указала на контролу и профит компанија које поседују патент на ГМ семе. Осврнула се на чињеницу да данас у свету не постоји ни једна научна студија која би доказала да су ГМО безбедни по здравље еколошког система и здравље људи. С обзиром да је пред нама опција уласка у Светску трговинску организацију, истакла је др Берет, нама се намеће да дозволимо увоз ГМО и да прилагодимо своје законе правилима које намеће Светска трговинска организација. Србија има природне ресурсе који могу да обезбеде самоодрживост и просперитет тако да улазак у Светску трговинску организацију и ЕУ можемо да одложимо, закључила је др Берет.

Др Владан Јолцић је указао да, када се говори о ГМО, не говори се о једној категорији организама, него се може говорити о ГМО који се могу примењивати на различите начине у тзв. затвореним системима различите продукције. Осим тога, производња онога што су хибриди, треба разликовати од генетски модификованог семена, и хране на бази тог семена, јер они утичу на земљиште, воду и на здравље људи. Између осталог, поставио је питање да ли може једна земља која је постала независна у производњи семена, односно хране, да дозволи себи да постане зависна од туђе воље, и апеловао да морамо да сачувамо сопствену производњу јер смо независни у производњи семена, односно хране.

Др Драго Ђорђевић је у уводном излагању указао на штетно деловање генетски модификованих организама. Генетички модификовани организми (ГМО) или трансгени загађују нашу животну средину. ГМО утичу штетно на биолошко (физиолошко, физичко-хемијско, енергетско и информационо) поље људи, животиња и биљака. На сваки живи организам ГМО могу деловати: директно (генетички – промена генетског кода) и индиректно (епигенетички – промена генске експресије), оштећујући и саму одбрану организма од страних супстанција. На ГМО организам није природно еволуционо адаптиран, јер је ГМО вештачки створен организам. Систем природне одбране (имунски систем), са својом урођеном и стеченом компонентом није у стању да заштити свој организам од ГМО, при чему бива и додатно оштећен. Последице свега тога су разни штетни ефекти ГМО на људе, животиње и биљке.

Резултати већине студија са генетички модификованом храном показали су да пре или касније настају разни токсични ефекти (хепатички, ренални, панкреатички, репродуктивни...) и промена биолошких параметара (биохемијски, хематолошки,

имунолошки...) људског организма. Најчешће су алергијске реакције на разне састојке ГМ хране и пратеће ГМ пестициде. Потом следе разна тешка оштећења органа (јетре, бубрега, гуштераче, слезине, срца, плућа, крвотворног система...). Истраживања на сисарима су показала учестале поремећаје фертилитета, поремећаје ембриогенезе, повећан развој једне или више врста малигних тумора (туморогенеза), убрзано старење, и већу стопу смртности.

У дискусији која је уследила, учествовали су: Даринка Стокић, Светлана Пауновић, Александар Вељић, Славица Ранђеловић, Владан Ђукановић, Јелена Крајачић и Маринко Велимир.

Учесници су подсетили на Закључак који је донет на Првом јавном слушању да се не прихвати ГМО у Србији, а да се стиче утисак да постоји једна група људи која је за ГМО, а друга група, против ГМО. Изражено је задовољство што живимо у време демократије са надом да нам нико не може наметнути увођење ГМО, јер одлука зависи од нас. Апеловано је да производимо органску храну са највећим пољским приносима, јер нам то омогућавају програми које имамо. Наглашено је да се у једном уређеном правном систему треба одлучивати од случаја до случаја, као и да се не може донети генерални став за или против ГМО, а посебно што лекови у медицини потичу од генетски модификованих организама. Изражена је бојазан да ће Народна скупштина изменити постојећи закон о ГМО због чланства у Светској трговинској организацији и апеловано да се донесе Декларација против ГМО на националном нову. Учесници су информисани да је у СО Кула једногласно усвојена Декларација против узгоја генетски модификованих организама на територији општине. Предложено је и да треба учинити напор да комбинацијом интегралне, односно конвенционалне пољопривреде, и органске пољопривреде, одбранимо наше пољопривредно земљиште од ГМО. Осим тога, потребно је раздвојити категорије када се говори о научним истраживањима о ГМО, а односе се на семе и храну, или о генетски модификованим организмима за медицинске потребе. Истакнуто је и да треба разговарати о целовитом одрживом развоју, а не само о здрављу и животној средини.

Закључујући ово јавно слушање, председник Одбора, Милица Војић Марковић се захвалила свим учесницима, и изразила мишљење да су сви уводничари и учесници допринели да се јавност боље упозна са утицајем ГМО на здравље и животну средину.